

դէպքում, մինչդեռ մեր մատենագրութիւնում որոշ շեղումներ կան: Կորիւնը երբեմն դիմել է զ եւ ի նախդիրների յաւելադիր կիրառութիւնների, ըստ նախդիրը գործածել է միայն տրական հոլովի հետ եւ այլն:

3. Առանց նախդրագործածութեան հանգամանալից ուսումնասիրման եւ առանց հեղինակի դրսեւորած իւրայատկութիւնների բացայայտման դժուար ընկալելի կը լինեն Կորիւնի երկում նոյնիսկ առանձին հատուածներ՝ թէկուզ եւ այն ա-

ռումով, որ Կորիւնը յաճախ գրել է ոչ պարզորոշ, խրթնաբան լեզուով ու ոճով:

4. Մեր ուսումնասիրութիւնը, լինելով այս առումով առաջինը, անշուշտ, ունի իր առաւելութիւններն ու թերութիւնները, բայց տողերիս հեղինակը ձգտել է խորամուխ լինել քննուող հարցի մանրամասնների մէջ՝ նկատի առնելով այս հարցում հայագիտութեան ձեռքբերումները, ինչպէս նաեւ մեծանուն հայագէտ Մանուկ Աբեղեանի կազմած բնագրի եւ աշխարհաբար թարգմանութեան բացայայտումները¹⁷:

17 Սոյն ուսումնասիրութեան մեքենագիր տարբերակի վերաբերեալ արժեքատր դիտողութիւններ է արել Հայր Պօղոս Գոճաճեանը, որին շնորհակալ ենք:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԵՌԱԳՐԱԿԱՆ ՀԱԻԱԲԱԾՈՆԵՐ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ ԵՒ ԵՂԻՇԷԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՄԻ ՆՈՐ ՊԱՏԱՌԻԿ

Պարոյր Սուրադեան

Հայոց միջնադարեան ձեռագիր յուշարձանները ուղեկցել են ազգային գաղթականութեանը եւ աստիճանական կուտակումներ տուել այնտեղ, ուր հանգրուանել է Հայրենի միջավայրից պոկուած տուեալ զանգուածը: Համաքաղութեան այս պարագան երկու հիմնական դրդումներով է թելադրուած. նախ՝ ձեռագիր նիւթերն անհրաժեշտ էին արարողական առանձին պէտքերին գոհացում տալու համար, ապա նաեւ՝ նրանք կոչուած էին պահպանելու Հայրենի հոգեւոր միջավայրի զգացողութիւնը, դաւանական պատկանելութիւնը:

Երբ Ղրիմի Հայութիւնը տեղափոխուեց էր Դոնի Ռոստովի շրջակայք, ճանապարհին անլուր զրկանքներ՝ կրող ընտանիքներն ու հոգեւոր պետերը, այդ թւում եւ վանական միաբանութիւնները, իրենց հետ բերում էին Հարիւրամեակների ընթացքում Ղրիմի վանքերում ու բնակավայրերում կուտակուած կամ տեղում ընդօրինակուած նշանակալի քանակութեամբ ձեռագրեր: «Լուծայ» հանդէսի 1902 թ. 2-րդ (էջ 175-195) եւ 3-րդ (էջ 210-256) համարներում տպագրուած Ե. Շահազիզի «Նոր Նախիջեւանի ձեռագրերը» մեզանում անհասկանալիօրէն աննկատ մնացած յօդուածում, տեղի Ս. Լուսաւորիչ Աւագ եկեղեցում եւ այլ եկեղեցիներում ու անհատների մօտ պահպանուող ձեռագրերի թիւը հասնում է 196 միաւորի (էջ 182), իսկ մէկ այլ ցուցակում՝ 226-ի: Եթէ սրանց գումարենք նորահաստատ գիւղերում եղած ձեռագրերը, ապա այդ թիւը կը հասնի 325-ի (էջ 222): Ձեռագրական այդ հաւաստի մէջ է եւ «Քալէշահիննց»

տոհմանունով կոչուած Յայսմաւուրը՝ Ղրիմի Հայոց գաղթականութեան պատմութեանը վերաբերող նիւթերով: Ձեռագրական այս պատկանելի հաւաքածոն 1845 թ. գրաւել է ազգային եկեղեցական ու մշակութային նշանաւոր գործիչ Ներսէս Աշտարակեցու ուշադրութիւնը, որի պահանջով կազմուել է ցուցակ: Այս ձեռագրերով հետաքրքրուել է 1886 թուականին էջմիածնից տուն վերադարձող Կոնիքի:

Ափսոսանքով պիտի արձանագրել, որ Ղրիմի եւ Նոր Նախիջեւանի Հայութեան պատմութիւնը մենագրօրէն ուսումնասիրող մեր պատմաբանները հետամուտ չեն եղել ձեռագրերի բովանդակած նիւթերն ու նրանց հետագայ ճակատագիրը ճանաչելուն: Նրանցից քանի՞սն է պահպանուել եւ ձեռագրական ի՞նչ հաւաքածոյի մաս կազմել: Ե. Շահազիզի յօդուածը պատշաճ հետաքրքրութիւն պիտի առաջացնէր նաեւ ձեռագրական հաւաքածոներով զբաղուող գիտնականների շրջանում, որ դարձեալ անկատար է մնացել:

Եթէ հաւաքածոյի գոյացման վաղեմութիւնը պատկանում է Ղրիմ-Նոր Նախիջեւանի ձեռագրերին, ապա Ռուսաստանի տարածքում եղած հայկական մեծագոյն հաւաքածոն Սանկտ Պետերբուրգի մշակութային-գիտական կենտրոններում հաւաքուած ձեռագրերն են կազմում՝ 472 միաւոր: Նրանք տեղաբաշխուած են հետեւեալ հաստատութիւններում.

1. Ռուսաստանեան ազգային գրադարան

2. Ռուսաստանեան ԳԱ Արեւելագիտութեան ինստիտուտի Սանկտպետերբուրգեան բաժանմունք

3. Սանկտ Պետերբուրգի պետական համալսարան

4. Պետական էրմիտաժ

5. Ռուսաստանեան ԳԱ Արխիւի Սանկտ Պետերբուրգի բաժանմունք

6. Ռուսաստանեան ԳԱ Ռուս գրականութեան ինստիտուտ

Սանկտպետերբուրգեան հաւաքածոյի գոյացման պատմութիւնը միանգամայն այլ է. այն ձեւաւորուել է հայագիտութեան հանդէպ ցուցաբերուող գիտական հետաքրքրութեան աստիճանական ծաւալմամբ:

Շուրջ հինգ տասնամեակ Ս. Պետերբուրգում ապրող եւ Արեւելագիտութեան ինստիտուտի բաժանմունքում պաշտօնավարող հայագէտ-բիւզանդագէտ Կարէն Իւզբաշեանը այդ հետաքրքրութեան վերջին կրողներից է եւ ձեռագրական հաւաքածոյի համագումար նկարագրութեանը ձեռնամուխ է եղել 1960-ական թուականներից: Բազմազբաղ, գիտական միջազգային ասուլիսներին ասելիք ունեցող եւ ներկայութեան անթաքոյց ցանկութիւն ցուցաբերող գիտնականը համոզուած էր, որ իր կազմած նկարագրութիւնը պիտի խմբագրուի ու հրատարակուի Երեւանում՝ կազմելով նորօրեայ ցուցակ-նկարագրութիւնների շղթայի օղակներից մէկը: Եւ ապա՝ Երեւանի Մատենադարանի խոշորագոյն հաւաքածոյի ներկայութիւնը լուծելի է դարձնում նոր նկարագրող ձեռագրերի առաջ բերած շատ խնդիրներ, ճանաչելի դարձնում նիւթն ու նրա շուրջ եղած գրականութիւնը: Ուստի, ինչպէս կազմողն է առաջաբանում արձանագրում, 70-ական թուականներից սկսած երկար ժամանակ ցուցակը գտնուել է Երեւանում եւ խմբագրուել անխոնջ ձեռագրագիտակ Օնիկ Եզանեանի ձեռքով, բայց մնացել է

անտիպ (ինչպէս որ մինչեւ այսօր անտիպ է մնում Ս. Լալաֆարեանի կազմած Թբիլիսիի հայկական ձեռագրերի հաւաքածոյի նկարագրութիւնը):

Ուրախութեամբ պիտի արձանագրենք, որ Կ. Իւզբաշեանի կազմած նկարագրութեան հրատարակութիւնն ստանձնել է արեւելագէտներին քաջ յայտնի "Православный Палеостинский сборник" տարեգրքի խմբագրութիւնը՝ իր 104-րդ պրակը յատկացնելով ձեռագրացուցակին (Ս. Պետերբուրգ, 2005, 342 էջ):

Ինչպէս հայագիտութեանը վերաբերող շատ այլ խնդիրներում, ձեռագիր նկարագրելիս էլ Կ. Իւզբաշեանն ինքնատիպ եղանակ է ընտրել. խորագրերում պահպանել է «Տաղարան», «Գանձարան», «Շարակնոց» վերտառութիւնները՝ դրադարձութեամբ: Հեղինակային անունները պահպանում են իրենց հայեցի հնչումը: Նկարագրական մասը համառօտ է, բայց ոչ Մատենադարանի երկհատորեակի չափ. յաճախ յղում է Յ. Տաշեանի նկարագրութեան համապատասխան միաւորը:

Առանձին դէպքերում կան աղբիւրագիտական կարգի յղումներ (օրինակ Շնորհալու «Յիսուս Որդին» ներկայացնելիս նկատուած են «Հոմերական» քաղաքները, էջ 83-84), մասնաւորեցուած է ո՛ր կամ ո՛ւմ հաւաքածոյից սերումը (Բրոսէ, Մառ, Օրբէլի եւն): Գրչութեան բնութագրումը համապատասխանեցուած է բիւզանդականին. մեծատառ-երկաթագիր, փոքրատառ-բոլորգիր, նոտրգիրն ու շղագիրը նկարագրական բացատրութեամբ են, ընդգծումով: Մատենագիտական յղումները վերաբերում են ձեռագրին եւ ոչ թէ նրանում եղած բնագրին:

Առաջաբանում տրուած է ներկայացուող հաւաքածոների գոյացման համառօտ պատմութիւնը՝ առանց նրանցով պայմանաւորուած մատենագրական-մշակութային եւ համայնքային պատմութեան

մասնաւորեցման: Ուստի, օրինակ, Կ. Իւզբաշեանը առաջաբանում ոչ մի խօսք չի ասում նոյն Ս. Պետերբուրգում Սանասարեան վարժարանին պատկանող եւ Կ. Եզեանի խնամակալութեան տակ գտնուող 121 ձեռագրերի մասին, որոնք 1903 թ. ամռանը հրդեհի ճարակ դարձան: Մերոպ Մազիստրոսի՝ 1901 թ. կատարած նկարագրութեան շնորհիւ (այն լոյս տեսաւ Վենետիկում 1981 թ. Իւր. Հ. Վարդանեանի աշխատասիրութեամբ, որը նոյն Գեորգ Հ. Տէր-Վարդանեանն է) այժմ գիտենք այդ կորուստի բովանդակութիւնը:

Բարեբախտաբար, նկարագրողը զանց չի առել ձեռագրական յիշատակարանների ներկայացման անհրաժեշտութիւնը. դրանք նա հաւաքել եւ, իբրեւ յաւելուած, հրատարակել է բնագրի լեզուով՝ 130 միաւոր համարակալմամբ, օժտել յատուկ անունների առանձին ցանկով:

Սանկտ Պետերբուրգի հայկական ձեռագրական հաւաքածոների նկարագրութեան հրատարակութիւնն արձանագրելի իրողութիւն է մերօրեայ հայագիտութեան համար եւ պարտաւորեցնող լրացում՝ կազմողի գիտական կենսագրութեանը: Ընդհանրապէս տարելիցի նախօրէին պահպանում է գիտական բորբոքուն հետաքրքրութիւնը եւ հանդէս բերում նոր խնդիրներ լուծելու աներկբայ կարողութիւններ:

* * *

Պետերբուրգում հանգրուանած ձեռագրերը, որոնց մի ստուար մասի մանրածապաւէնները ժամանակին բերուել են Մատենադարան, մանաւանդ նրանց առանձին երկաթագիր պահպանակներն ու հաւաքածոյ պատառիկները գիտական ուսումնասիրութեան կարեւոր աղբիւր կարող են սիրութեան կարեւոր աղբիւր կարող են ծառայել: Տարիներ առաջ գրութեանս հեղինակն ու նոյն Կ. Իւզբաշեանը Արեւելագիտութեան ինստիտուտի հաւաքածոյի

ձեռագրերից մէկի (A 82) պահպանակում տեսան ու հրատարակեցին Ղազար Փարպեցու հնագոյն մի պատառիկ («Բանբեր Մատենադարանի», թիւ 11): Այժմ այդ կարգի նիւթերի որոնումն անհամեմատ հեշտացել է: Ձեռագրացուցակի 423 համարի տակ մէկտեղուած է հայագէտ Կարապետ Կոստանեանի հաւաքածոյից պահպանուած 50 պատառիկ-միաւոր, այդ թւում՝ մի նոր պատառիկ Եղիշէի երկից (Կ. Իւզբաշեանը մասնաւորեցրել է նրա պատկանելութիւնը, էջ 193):

Եղիշէի երկից պատառիկների տեսքով պահպանուած հատուածների բնագրագիտական կարեւորութիւնը հայագիտութեան մէջ վաղուց արձանագրուած իրողութիւն է: Լիոնի մատենադարանի թիւ 15 գրչագրի պահպանակներն ուսումնասիրելիս հայագէտ Յ. Կ. Կոնիբերը նկատեց, որ նրանք «շատ հին երկաթագիր տառերով են գրուած» եւ «այս Ա սեան մէջ եղած բնագիրը չէր նմաներ երբեք այն բնագրին հետ, զոր այսօր կ'ընթեռնուէք հրատարակութեանց Բ սեան նախընթաց մասին մէջ» (ՀԱ, 1893, էջ 129): Շարունակութեան մէջ գիտնականն աւելի որոշակի է արտայայտուում. «Հատակոտորքս որչափ ալ պակասաւոր են, կ'ապացուցանեն, որ Եղիշէի բնագիրը յառաջ շատ տարբեր էր անկէ, զոր այսօր տպագրութիւնք մեր առջեւ կը դնեն» (ն. տ., էջ 133): Յ. Կոնիբերը 5-րդ դարի պատմիչի ձեռագրերում կատարուած կերպարանափոխութիւնները հակուած է ժամանակագրելու «Ժ դարէն հտքը»:

Գրեթէ նոյնական եզրակացութիւն է բխում Հ. Յ. Աստուրեանի կատարած հրատարակումից («Բազմավէպ», 1906, էջ 7-9, 59-64, 110-114): Նա Մարաշի մէջ տեսել է 8 էջ (=4 թերթ) իբր պահպանակ օգտագործած երկաթագիր պատառիկ՝ քաղուած «Եղիշէի Ա, Բ, Դ, Ե յեղանակներէն» եւ գրուած «ամենահին թղթի վրայ», որ հա-

մարում է ժԲ դարի գործ ու խիստ տարբեր Անձեւացեաց օրինակից: Կարելի է ասել, նոյն կարգի տարբերութիւններ են առկայ Հ. Թորգոմ Գուշակեանի հրատարակած բնագրում (Հատակոտորներ Եղիշէի Վարդանանց պատմութենէն, «Սիոն», 1932, էջ 210-218):

Պետերբուրգեան պատառիկի ընդօրինակութեան փաստով ու Եղիշէի Պատմութեան ձեռագիր ու տպագիր օրինակներին վերաբերող՝ Կ. Կոստանեանի հրատարակումներին կարելի է վստահօրէն եզրակացնել, թէ գիտնականն առանձնակի հետաքրքրութիւն է ունեցել այդ մատենագրի նկատմամբ, սակայն ափսոս, որ չի հասցրել իր դիտարկումներն ամփոփել՝ բնագրական մի նոր հրատարակում ձեռնարկելով:

Մեր սոյն հրատարակումը մի նոր լրացում է սրբագրութիւններ ու խմբագրութիւններ թելադրող նիւթերին: Յուսանք, որ երբեւէ կը համատեղուեն Եղիշէի երկից պահպանուած հին ու նոր պատառիկների տեքստերը եւ, գումարուելով բանասիրական ճանապարհով ձեռք բերուած արդիւնքներին, վերակազմութեան խնդիր կ'առաջադրեն առայժմ գոհացում տուող Ե. Տէր-Մինասեանի կազմած համեմատական բնագրին:

C 44/42 պատառիկը բաղկացած է երկու առանձին թերթից՝ գրուած անցման շրջանի երկաթագրով (ուղղագիր), ամենայն հաւանականութեամբ, XII դարից ոչ շուտ: Թերթերի աջ եւ վերին լուսանցքներն ու սիւնակների եզրերը կտրուած են ու քայքայուած, խոնաւութիւնից ծայրայեղ խոնացած: Ձախ եւ ներքին լուսանցքները հիմնականում պահպանուել են: Կան ցեցկեր տեղեր թերթերի աջընթեր մասում: Պահպանուած մասում առկայ է 21-ական տող, իսկ վերեւից պակասում է 2-3 տող եւս: Ձեռագիրը եղել է ոչ մեծ ծաւալի, հաստ եւ ոչ շատ ողորկ թղթի

վրայ գրուած: Այժմեան չափերն են՝ 19,4x11,8 (ըստ Կ. Իւզբաշեանի նկարագրութեան՝ 19,5x11,7), թերթերը պատկանել են Կ. Կոստանեանին, որի ստորագրութիւնը պահպանուել է 1r-2r էջերի ձախակողմեան լուսանցքի ստորին մասում:

1r էջում կայ հետեւեալ թուագրում-համարակալումը՝ «1919 N 698 թ. 42»: Պատառիկի հետ միաժամանակ պահպանուել են Կ. Կոստանեանի վերծանութեան թերթերը: Ընթերցումը կատարուած է Եղիշէի Պատմութեան՝ Վենետիկի 1893 թուականի հրատարակութեան համեմատութեամբ, ըստ որի եւ նա յղում է էջերը՝: Վերծանողի կողմից որոշ բառեր ու բաղադրումներ կապոյտ մատիտով ընդգծուած են:

Տրոհման նշաններից օգտագործուած է միայն միջակէտը, գրչութեանը բնորոշ է Յ-ի եւ Յ-ի գրութեան բացարձակ նոյնականութիւնը, փ-ի միջին ստեղծ հիմնականում տողից վերեւ է: Iv էջում մէկ անգամ Յ-ն գրուած է] ձեւով: Տառաձեւերի համաչափութիւնը մասամբ խախտուած է: Վայրակախ եւ վերընթաց ելուստները տողից դուրս են (բոլորգրի անցման յատկանիշ):

Եղիշէի՝ 1957 թ. գիտական հրատարակութեան 118-123₁₆ էջերին համապատասխան բնագիրն ամփոփուած է 4 պատառիկ էջի 8 սիւնակում:

Եղիշէ, 67₁₇ - 68₁

1r [.....] Աջեւալ Ի ՔԱԶՈՒԹԵՆԷ [ՄԻ ՍԻՐ] Տ ՅԱԻԺԱՐՈՒԹԵԱՆ ԱՄԵՆԵՑՈՒ[Ն ԱՐ-] ԱՆՑ ԵՒ ԿԱՆԱՑ, ԾԵՐՈՑ ԵՒ ՏՂ[ԱՅՈՑ]

* Եղիշէին վերաբերող նրա հրատարակումը տե՛ս Կ. Կոստանեան, Եղիշէի Պատմութեան բնագիրը, «Լուսայ», 1902, թիւ 1, էջ 183-193: Այստեղ նա գնահատում է իրեն յայտնի ձեռագրերն ու տպագրութիւնները՝ մասնատրապէս արծարծելով եղանակների քանակի եւ գործի ամբողջականութեան խնդիրները: Թողումն աւարտում է մատենագիտական ցանկով:

ԱՄԵՆԱՅՆ ՄԻԱԲԱՆԵԼՈՑ Ի ՔՐԻՍՏՈՍ [ԱՍՏՈՒԱՄ ?] ՋԻ ԱՌ ՀԱՍԱՐԱԿ ՋՄԻ ՋԻՆՈՒՈՐ- [ՈՒԹԻՒՆ] ՋԻՆՈՒՈՐԵՑԱՆ ԵՒ ՋՄԻ ՋՐ[ԱՀՍ Ա-] ԳԵՑԱՆ ՋՀԱԻԱՏՈՑ ՊԱՏՈՒԹԻՐԱՆ-] ԻՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՄԻՈՎ ԳԱԻՏՈՎ ԺԾՄԱ[ՐՏ-] ՈՒԹԵԱՆԵՆ. ՊԵՐԵՑԻՆ ՋՄԷ[ՋՍ] ԱՐՔ ԵՒ ԿԱՆԱՑՔ: ԸՆԿԵՑԵ[ԱԼ ԿԱՅՐ] ԱՅՆՈՒՀԵՑԵԻ ՈՍԿԻ ԵՒ ՈՉ Ո[Ք] ԱՌՆՈՑ ԻՒՐ ԱՌԱՆՁԻՆԵՆ. Ա[ՐԾ-] ԱԹ ԱՐՀԱՄԱՐՀԵԱԼ ԱՌԱՆՑ Ա[ԳԱՀ-] ՈՒԹԵԱՆ ԱՆԱՐԳԵԱԼ ՊԱՏՈՒ[ԱԿԱ-] Ն ՀԱՆԴԵՐՁ. ԱՌ Ի ՋԱՐԳ ՄԵ[ԾԱՐ-] ԱՆԱՑ. ՆԱԵԻ ԻՒՐԱՔԱՆՉԻՒՐ [ՍՏԱՑ-] ՈՒԱՄ ՈՉ ԻՆՉ ՀԱՄԱՐԵՆ ԾԱ[Ս ՍՏ-] ԱՑԱԻՂԱՑ ԻՒՐԵԱՆՑ. ՏԵՍԱՆ[ԵԻՆ ՋԱՆ-] ՋԻՆՍ ԻՒՐԵԱՆՑ ՈՐՊԷՍ ՄԵՌ[ԵԱԼ] ԴԻԱԿՈՒՆՍ. ԵՒ ՋԻՒՐԱՔԱՆՉ[ԻՒՐ] ԳԵՐԵՋՄԱՆ ԻՆՔԵԱՆՔ ՓՈՐԵ[ԻՆ]

Եղիշէ, 68₁ - 14

[.....] [.....] [.....] ԸՆԹԱՆԱՅՐ ՔԱԶ- ՈՒԹԵԱՄԲՄԵՌՑՈՒՔ ՋԱՆՈՒՆ ԵՒ ՋՈԳ- ԻՍ] ԵՒ ԵՍԻՉԱՆԳԵՍՑՈՒՔ, ՋԻ, ԿԵՆ]ԴԱՆԻ Է Ի ՄԵՁ ՔՐԻՍՏՈՍ, ՈՐՈՒՄ ԴԻ- ԻՐԻ]Ն Է ՄԻԻՍ ԱՆԳԱՄ ՆՈՐՈԳԵԼ ՋՄԵ- Ջ Ի Հ]ՈՂՈՑ. ՋՄԵՁ ԵՒ ՋՑԱՌԱՋԱԳՈՑ- Ն] ՋԱՄԵՆԱՅՆ ՋՆԵՁԵՑԵԱԼՍԵՆ, ԵՒ ՀԱՏ]ՈՒՑԱՆԵԼ ԸՍՏ ԻՒՐԱՔԱՆՉԻՒՐ ԳՈՐ]ՍՈՑ ԻՒՐԵԱՆՑ: ՋԱՅՍ ԵՒ ԱՌԱԻ- ԵԼ] ՔԱՆ ՋՍՈՑՆ ԽԱԻՍԵԼՈՎ ԵՒ ՄԻԻ- ԹԱՐ]ԵԼՈՎ ՋԱՆՁԻՆՍ ԵՒ ՋՄԻՄԵԱՆՍ: ԴԱՐ]ՁԵԱԼ ՋԻՆՈՒՈՐՔԵՆ ՄԻԻՍ ԱՆԳԱՄ ՊԱՏ]ՐԱՍՏԵԻՆ ՋՁԷՆՍ ԻՒՐԵԱՆՑ, ԵՒ ԱՂԱԻ]ԹԱԿԱՆՔԵՆ ԱՆԴԱԴԱՐ ԼԻՆԵԻՆ ԾԱՂ]ԱԻԹՍ ԻՒՐԵԱՆՑ. ԵՒ ՊԱՀՈՂՔԵՆ ԺԳՆ]ԵԻՆ Ի ՊԱՀՍ ԻՒՐԵԱՆՑ ԵՒ ՋԱՑ- Ն Պ]ԱՑՏԱԻՆԵԻՑԵՆ Ի ՏՈՒԷ ԵՒ Ի ԳԻ- ԾԵՐԻ] ԱՆՀԱՏ ԵՒՆ Ի ՍԱՂՄՈՍ: ԸՆԹ]ԵՐՑՈՒԱԾՔ ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ ԿՏԱԿԱ- ԲԱ]ՆԱՑՆ ՈՉ ԵՐԲԵՔ ԱՌՆՈՑԻՆ ԴԱ- ԴԱՐ]ՈՒՄԵՆ ԾԱՄԵՆԱՅՆ ԺԱՄ:

Եղիշէ, 72₁₉ - 73₆

[.....] ԹԱԳԱԻ[.....] ԳԻՐՍ ՊԱՂԱՏԱՆԱՑ ՀԱՅՈՑ [.....] ՀԻՆ. ՋՑԻՑԱՏԱԿԱՐԱՆՍ ՆԱԽՆ[...], ՑՆ ԻՒՐՈՑ. ԵՒ ԲԱՋՈՒՄ ՄԱՏԵԱ[...], Ի ՄԷՁ ԵԿԵԱԼ ԸՆԹԵՐՑԱՆ ՈՐ Ջ[...], ԵՒ ՈՒՑՑ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ Ի ՆԵՐՔ[...], ԳՏԱՆԵԻՆ: ԵՒ ՄԻՆՉԴԵՌ ԵՐԱ[...], ԻՆ ԹԵՈՂՈՍ ՀԱՐՑԱՆԷՐ ՋԱՄԵ [...], ՍԻՆԿՂԻՏՈՍՆԵՆ ԵՒ ՀՆԱՐՍ Ի[...], ԵՒ ԿԱՄԷՐ ԳՏԱՆԵԼ ԽԱՂԱՂՈՒ[...], ԵՒ ՀՈԳ ՏԱՆԷՐ [III]* ՄԵԾԱԻ Ց[...], ԱՐՈՒԹԵԱՄԲ. ՋԻ ԵԿԵՂԵԹՔ ԱՐ[...], ԻՑ ՄԻ ԾԱՓՑՏԱԿԵՍԻՑ ԾԱՆԱԻ[...], ՀԵԹԱՆՈՍԱՑՆ. Ի ՆՄԻՆ ԺԱՄ[...], ԱԿԻ ԱՆԴԷՆ ՎԱՂՎԱՂԱԿԻ ՀԱՍԱ[...], ՎԱԽՃԱՆ ԿԵՆԱՑ ՆՈՐԱ ԵՒ Կ[...], ՋԱՐ ԽԱՓԱՆՈՒՄԵՆ ԼԻՆԷՐ ԳՈՐԾ[...], ԱԻԳՆՈՒԹԵԱՆԵՆ. ԵՒ ԹԱԳ[...], ԷՐ ՓՈՒՍԱՆԱԿ ՆՈՐԱ ՄԱՐԿԻԱՆ[...], ԿԱՅՍՐ. ԵՒ Ի ՋԵՌՆ ՎԱՏԹԱ[...], ԱՆՑ ԽՐԱՏՏՈՒԱՑ ԾԱՌԱՑ[...]

Եղիշէ, 73₁₇

[.....]] ԼԵԱԼ ԹԱԳԱԻՈՐԵ յՆՍԱԼ ՄԻԱԲԱՆ ՈՒ- յԱՄԵՆԱՅՆ ՈՒԺՈՎ յԴԷՄ ԿԱՑԵԱԼ ԵՒՆ յԵԹԱՆՈՍԱՑՆ ԱՆԱՐ յԵՑԱԻ ՋՈՒՑՑ ՀԵԹԱՆ յՊԱՀԵԼ ՎԱՍՆ ՄԱՐՄԵԱԿԱՆ յՂԱՂՈՒԹԵԱՆԵՆ, ՔԱՆ ՊԱՏԵՐ յԱԿԻՑ ԼԻՆԵԼ ՈՒՑՏԻՆ ՔՐԻՍՏՈ յՆԵ: ՎԱՍՆ ԱՑՆՈՐԻԿ ՓՈՒ- յԱՐԴԱԿԵԱՑ ԴԵՍՊԱՆՍ ԱՌ յԱԻՈՐԵ ՊԱՐՍԻՑ. ՋՆՈՑՆ ՓՂԱ- յՆ, ԵՒ ԵՄՈՒՑ ԸՆԴ ԵՆՍԱ ՑՈՒՑ- յԱՏՈՒԹԵԱՆ, ԵՒ ՋԵՌՆԹԱՓ յԻ[]ՐԱՑՆ ՀԱՅՈՑ ՋԱԻՐՈՒ- յԵԻ ԱՄԵՆԱՅՆ ԱԻԳՆԱԿ- յԵԻ ԻԲԵԻ ԱՅՍ ԱՅՍՊԷՍ յԱԻ ԵՒ ՀԱՏԱԻ ԱԻԳՆԱԿ- յՑ ՆՈՑԱ Ի ՄԱՐԴԱԿԱ- յԱՐՁԵԱԼ ՍԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՔՆ

* Գիտակցաբար քերուած է երեք տառ. պիտի լի- գի «իսկ»: